

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

- 1. СУФИЕВА Дилафруз Улугбековна**
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ В КАЧЕСТВЕ ОСНОВНОГО НАПРАВЛЕНИЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРЛАМЕНТАРИЕВ..... 8
- 2. АДИЛКАРИЕВА Феруза Ходжимуратовна**
КОНСТИТУЦИЯВИЙ СУД ВАКОЛАТЛАРИНИНГ КЕНГАЙИШИ – ЗАМОНАВИЙ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ ИСЛОҲОТЛАР МАҲСУЛИ 15

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 3. МАСАДИКОВ Шерзодбек Махмудович**
СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА ПО ПРИЗНАНИЮ И ИСПОЛНЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ
АРБИТРАЖНЫХ РЕШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 21
- 4. ТОШЕВ Зафар Бобокулович**
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИНГ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ТИЗИМИДАГИ ЎРНИ ВА
КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ 28
- 5. DENQANOV Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li**
TRANSCHEGARAVIY ELEKTRON TIJORATDA ISTEMOLCHILAR HUQUQLARI 34
- 6. TOSHKANOV Nurbek Bahriddinovich**
INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA BO'LGAN HUQUQLARNI USTAV JAMG'ARMASIGA
ULUSH SIFATIDA KIRITISH: BUNI QANDAY AMALGA OSHIRISH MUMKIN?..... 40

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

- 7. НАБИРАЕВ Акмал Исматуллаевич**
АГРАР ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ СОҲАСИДА ҚОНУНЧИЛИК ИЖРОСИ УСТИДАН
НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ РОЛИ... 48

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович**
СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК ВА ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАРТИБГА
СОЛИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 54
- 9. АЛИМОВ Гайбулла Алимович**
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ
ЖАРАЁНИДА ФУҚАРОЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ЧЕКЛАШНИНГ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ҚОНУНИЙ АСОСЛАРИ 70

10. МИРЗАТИЛЛАЕВ Умид ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР МАСАЛАЛАРИ БЎЙИЧА ИНСПЕКТОР-ПСИХОЛОГЛАР ФАОЛИЯТИ ТУШУНЧАСИ ВА АҲАМИЯТИ.....	78
---	----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

11. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ И ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПОВ ПРАВА НА ЗДОРОВЬЕ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА.....	85
12. USMANOVA Surayyo ANALYSES OF DEVELOPING COUNTRIES ON TOURISM SERVICES REGULATION UNDER THE GATS	96
13. БАБАЕВА Иродахон ОБЗОР И КЛАССИФИКАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОКУМЕНТОВ ПО ИЗМЕНЕНИЮ КЛИМАТА.....	105
14. АКБАРОВ Саидакбар ХАЛҚАРО ҲУҚУҚДА ҲАРБИЙ ЖИНОЯТЛАРНИНГ БЕЛГИЛАРИ.....	117

ҲУҚУҚ, ИННОВАЦИЯ ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАР

15. МЕЛИЕВ Худоёр Хуррамович ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИ СОҲАСИДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИ ҚЎЛЛАШНИНГ КОРРУПЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШГА АҲАМИЯТИ	125
---	-----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

DEHQANOV Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi qoshidagi
Yuristlar malakasini oshirish markazi katta o'qituvchisi
E-mail: romdehqanov@gmail.com

TRANSCHEGARAVIY ELEKTRON TIJORATDA ISTEMOLCHILAR HUQUQLARI

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): DEHQANOV R.M. Transchegaraviy elektron tijoratda istemolchilar huquqlari // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2024) P. 34-39.

 6 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-6-5>

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada transchegaraviy elektron tijoratda iste'molchilar huquqlari himoya qilishning nazariy va amaliy xususiyatlarini tahlilini o'z ichiga olgan. Shuningdek, transchegaraviy elektron tijoratda iste'molchilar huquqlari ahamiyati, xalqaro va milliy qonunchilikda hozirgi kundagi muammolarni tahlil qilish orqali takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Transchegaraviy elektron tijorat, elektron savdo, onlayn iste'molchilar, adolatsiz tijorat amaliyoti, mobil to'lov tizimlari.

ДЕХКАНОВ Рахматилла

Старший преподаватель Центра повышения квалификации юристов
при Министерстве юстиции Республики Узбекистан
E-mail: romdehqanov@gmail.com

ПРАВА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В ТРАНСГРАНИЧНОЙ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ

АННОТАЦИЯ

Данная научная статья включает анализ теоретических и практических особенностей защиты прав потребителей в трансграничной электронной коммерции. Также были разработаны предложения путем анализа значимости прав потребителей в трансграничной электронной коммерции, актуальных проблем международного и национального законодательства.

Ключевые слова: трансграничная электронная коммерция, электронная коммерция, онлайн-потребители, недобросовестная коммерческая практика, системы мобильных платежей.

Dekhkanov Rakhmatilla

Senior Lecturer of the Lawyers' Training Center under the
Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan
E-mail: romdehqanov@gmail.com

CONSUMER RIGHTS IN CROSS-BORDER ELECTRONIC COMMERCE

ANNOTATION

This scientific article includes an analysis of theoretical and practical features of consumer rights protection in cross-border e-commerce. Also, proposals were developed by analyzing the importance of consumer rights in cross-border e-commerce, current issues in international and national legislation.

Keywords: cross-border e-commerce, e-commerce, online consumers, unfair commercial practices, mobile payment systems.

Bugungi dunyo hamjamiyatining zamonaviy rivojlanish bevosita axborot kommunikatsiya texnologiyalari, xususan internet tarmog'i bilan uzviy bog'liqdir. Axborot kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va jamiyat hayotining har bir sohasiga kirib kelishi, xususan tijorat sohasidagi o'rni ortishi yangi ijtimoiy munosabatlarni vujudga keltirdi va internet tarmog'ining ahamiyatini yanada orttirdi. Yaqin vaqtgacha internet faqat akademik foydalanish bilan chegaralangan bo'lsa-da, hozirda ko'payib borayotgan korxonalar o'z internet saytlarini ochib, World Wide Web (WWW)da sahifalarini taklif qilmoqdalar. Internet orqali elektron tijorat davlatga ham tadbirkorlarga ham hatto xaridorlarga ham juda qulay hisoblanadi. Ilgari transchegaraviy bitimlar yirik korxonalar va ulgurji sotuvchilarni tashvishga solardi, chakana savdo maxsus hududlar va bozor joylari bilan chegaralangan edi internet esa, buni o'zgartirdi. Taniqli iqtisodchi Richard J. Lipsey "iste'molchilar huquqlarini himoya qilish nafaqat etik masala, balki iqtisodiy jihatdan ham o'zgaruvchan bozorda ishonchni oshiradi. Xavfsiz va himoyalangan onlayn muhitda xarid qilish, iste'molchilarga iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlaydi [1]" deb takidlagan. Hozirgi kunda elektrton tijorat deyarli muqarrar ravishda turli mamlakatlarda joylashgan yetkazib beruvchi va xaridor bilan minglab shartnomalari tuzishga imkon bermoqda. Elektron tijoratda asosan o'ziga faol jalab qilayotgan shaxslar bu albatda iste'molchilardir. Eng avvalo, biz elektrton tijoratda iste'molchilar huquqlarini tahlil qilishdan avval elektron savdo nima ekanligini bilishimiz lozim, chunki bu orqali tartibga solinayotgan munosabat aniqlashtiriladi. "Elektron savdo" atamasi birinchi marta 1990-yillarning o'rtalarida Internet orqali oldi-sotdi operatsiyalarini amalga oshirishning yangi imkoniyatlari bilan bog'liq holda paydo bo'lgan. "Elektron savdo" atamasining tor va keng ma'nosi mavjud bo'lib, elektron savdo telekommunikatsiya tarmoqlari orqali tovarlarni reklama qilish va sotish tor ma'nodasi, "elektron savdo" atamaning keng ma'nosida esa, elektron savdo faqat oldi-sotdi operatsiyalari bilan cheklanmaydigan kengroq funksiyalarni anglatadi. BMTning Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasining tarifiga ko'ra, elektron savdo oldi-sotdi, yetkazib berish, sanoat va ishbilarmonlik kooperatsiyasi sohasidagi faktoring, lizing, konsalting, injiniring va boshqa operatsiyalardir [2]. O'zbekiston Respublikasida elektron tijoratni tartibga soluvchi "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasida elektron tijorat — tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tadbirkorlik faoliyati doirasida axborot tizimlaridan foydalangan holda elektron savdo maydonchasi orqali tuzilgan shartnomaga muvofiq amalga oshiriladigan oldi-sotdisi sifatida ta'riflangan [3].

Elektron tijoratda iste'molchilarga istalgan vaqtda tovar va xizmatlar haqida bilib olishlari va ularni uydan chiqmasdan deyarli hamma joyda sotib olishlari imkonini yaratib bermoqda. Biroq, iste'molchilar ishtirokidagi bitimlar tuzish va amalga oshirish paytida, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish zarurati bilan bog'liq ko'plab muammolar paydo bo'lmoqda. Bir qator muammolar milliy va xalqaro xususiy huquq uchun juda harakterlidir. Ko'pgina tadqiqotchilar onlayn iste'molchilarga oflayn iste'molchilarga taqdim etilgan himoyadan kam bo'lmagan samarali himoya kafolatlanishi kerakligini haqli ravishda ta'kidlashadi. Ular onlayn iste'molchilarning eng xavotirli uchta asosiy muammosini takidlaydilar. ular: sotuvchilarning anonimligi, ularni kuzatish qiyin bo'lishi mumkinligi, iste'molchining mahsulot va yorliqlarni tekshirishning mumkin emasligi va nizolarni hal qilishdagi to'siqlar [4]. Shunindek, UNCTAD

(Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va Taraqqiyot Konferentsiyasi)ning iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha so'rovnomasiga berilgan javoblar asosida butun dunyo bo'ylab iste'molchilar huquqlarini himoya qilish agentliklariga yuboriladigan elektron tijorat rivojlanayotgan mamlakatlarda iste'molchilar duch keladigan eng keng tarqalgan elektron tijorat muammolari sifatida zaif internet infratuzilmasi, til to'siqlari, tovar, xizmatlar va narxlarga nisbatan aldamchi axborot va marketing amaliyotlari, chalg'ituvchi reklama, onlayn va mobil to'lovlar xavfsiz emasligi, to'lovni qaytarish va yechib olish bo'yicha noaniq ma'lumotlar, shaxsiy ma'lumotlar va maxfiylikni himoya qilish, elektron identifikatsiya va autentifikatsiya vositalari, mahsulotlarni kechiktirish yoki yetkazib bermaslik va boshqa holatlarni aniqlagan [5].

Elektron tijoratni rivojlantirishdagi asosiy muammolardan biri adolatsiz tijorat amaliyotidir. Adolatsiz tijorat amaliyotlari iste'molchilarning mahsulotlarga nisbatan tranzaksiya qarorlariga ta'sir qiladi va iste'molchilarning ongli tanlov qilishlariga to'sqinlik qiladi. Shuningdek, ular iste'molchilarni mahsulotning tabiati haqida noto'g'ri ma'lumot berish, agressiv marketing usullarini qo'llash orqali aldash, savdo nomlari o'rtasida chalkashliklarni keltirib chiqarish yoki raqobatchilarning savdo belgilari ko'rsatish orqali iste'molchilarni chalg'itishi mumkin [6]. Adolatsiz tijorat amaliyotlari iste'molchilar huquqlarini buzishini hisobga olgan holda Amerika Qo'shma Shtatlari Federal Savdo Komissiyasi "Federal Savdo Komissiyasi to'g'risida"gi qonunning 5 (a) bo'limida "savdoda yoki unga ta'sir qiluvchi adolatsiz yoki aldamchi harakatlar yoki amaliyotlarni" taqiqlanadi. Komissiyaning fikriga ko'ra, aldamchi amaliyotlar - bu vakillik, kamchilik yoki amaliyot iste'molchilarni chalg'itadigan yoki chalg'itishi mumkin bo'lgan amaliyotlardir. Amerika Qo'shma Shtatlari Federal Savdo Komissiyasi tomonidan adolatsiz tijorat amaliyotlari oldini olish maqsadida reklamada qanday qilib aniq va ko'zga ko'rinarli ma'lumotlarni bo'yicha yo'riqnomani ishlab chiqdi. Ushbu yo'riqnomada umumiy tamoyil sifatida reklama haqiqatni aytishi va iste'molchilarni chalg'itmasligi, barcha da'volar asosli bo'lishi kerakligi belgilandi [7]. Janubiy Amerika davlatlaridan Argentina, Braziliya va Urugvayda adolatsiz tijorat amaliyotlari iste'molchilar aldanmasligi uchun reklama ma'lumotlarning aniq, ochiq va to'g'ri bo'lishini talab qiluvchi o'xshash qonunchilik bazasi mavjud [8]. Iste'molchi shartnomalarida adolatsiz shartlar bo'yicha Yevropa Ittifoqining 1993-yilda qabul qilingan 93/13/EEC raqamli direktivasida iste'molchilar va savdogarlarning huquq va majburiyatlarida sezilarli nomutanosibliklarning oldini olish uchun vijdonlilik tushunchasiga ishora qiladi. Direktivada shartnoma shartlarini sodda va tushunarli tilda tuzishni talab qiladi va noaniqliklar iste'molchilar foydasiga talqin qilinishini ta'kidlaydi [9]. Adolatsiz savdo amaliyoti bo'yicha iste'molchilar munosabatini tartibga soluvchi O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida", "Reklama to'g'risida" va "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonunlari va Fuqarolik kodeksida hech qanday norma mavjud emas, bu esa o'z navbatida ma'lum bir muammolarni keltirib chiqaradi. Elektron savdoda iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish qiyinchilikni vujudga keltirish orqali iste'molchilarning sudda da'vo qilish ko'payishiga, bundan tashqari iste'molchilar an'anaviy usulda tovarlar va xizmatlarni sotib olishga olib kelishi mumkin.

Elektron tijoratning yana bir muammosi onlayn va mobil to'lov tizimlari iste'molchilar uchun qiyinchiliklar tug'dirishidir. ICPEN (xalqaro iste'molchilar huquqlarini himoya qilish tarmog'i) mobil to'lovlarda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha o'zining umumiy bayonotida barcha turdagi to'lov xizmatlari uchun bir xil yuqori darajadagi himoyaga erishish uchun mobil to'lov tizimlarida manfaatdor tomonlarni yetarli xavfsizlik mexanizmlarini targ'ib qilish, ruxsat etilmagan operatsiyalar uchun iste'molchilarning javobgar emasligi, ruxsat etilmagan bitimlar uchun iste'molchi javobgarligining iste'molchilarning beparvoligi darajasiga mutanosib ravishda chegaralarni belgilash va iste'molchilarga individual xaridlar, bitimlar shartlari va mavjud zararni qoplash mexanizmlari haqida aniq va adekvat ma'lumot qo'llashga undaydi [10]. Elektron savdoda to'lov tizimi Xitoyda uchinchi tomon to'lov usuli bo'lib, iste'molchi to'lovni tovarni shikoyatsiz qabul qilmaguncha ushlab turadigan uchinchi shaxsga to'laydi va to'lov savdogarga o'tkaziladi. Ushbu depozit tizimi adolatli, qulay, tezkor va arzon onlayn vositachilikni ham ta'minlaydi [11]. Ushbu Xitoyning amaliyoti O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat

to'g'risida"gi Qonuning 24-moddasida 2-qismida "savdo maydonchalarining operatorlari, to'lov xizmatlarini yetkazib beruvchilar va tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib berish xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar o'z axborot tizimlariga yoki bank hisobvaraqlariga "eskrou" xizmatini joriy etishi mumkin" ekanligi belgilangan ammo "eskrou" xizmati majburiy emasli mamlakat hududida yashayotgan iste'molchilar uchun muammodir. Chunki, tovar va xizmatlar uchun hal to'langan mablag' sotib olingan tovar va xizmatlar belgilangan sifat darajasida bo'lmaganda iste'molchi ularni qaytarib olish uchun oylar bazida yillar kutishi yoki tovar va xizmatlar uchun hal to'lagan so'mmadan ortiqroq sudda xarajat qilish majbur bo'ladi.

Transchegaraviy elektron tijoratlarda nizoni hal qilish ushbu sohadagi yana bir muammo hisoblanadi. An'anaviy tarzda nizolarni hal qilish amaldagi qonunchilik va yurisdiksiya nuqtai nazaridan ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Elektron shaklda amalga oshirilgan shartnomalardan kelib chiqadigan nizolarni onlayn hal qilish platformalari Braziliya, Meksika va Yevropa Ittifoqi mavjud. Braziliyada Milliy iste'molchilar kotibiyati 2014-yilda onlayn kelishuv mexanizmini yaratdi va bu platforma www.consumidor.gov.br deb nomlandi. Ushbu davlat xizmati iste'molchilar va biznes vakillari o'rtasida nizolarni onlayn tarzda hal qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotlarni almashish imkonini beradi. Ayni paytda murojaatlarning 80 foizi yarashtirilib, iste'molchilarning shikoyatlari o'rtacha 7 kun ichida qanoatlantirilmoqda. Ushbu xizmat iste'molchilar, sotuvchilar va yetkazib beruvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni to'g'ridan-to'g'ri rivojlantirish va iste'molchilar nizolarini kamaytirish uchun davlat tomonidan taqdim etiladi. Ishtirok etish faqat tizimda ixtiyoriy va rasmiy ro'yxatdan o'tgan kompaniyalar uchun ochiq. Meksikada 2008-yilda iste'molchi federal prokuraturasi tomonidan nizolarni hal qilishning onlayn mexanizmi ishga tushirildi. Mexanizm tovarlar yoki xizmatlarni onlayn yoki oflayn rejimda sotib olgan iste'molchilarga qog'ozsiz va byurokratiyasiz kelishuv tizimidan foydalanish imkoniyatini beradi, bu orqali ular virtual platformada shikoyatlarni berish va hal qilish imkonini berdi. Yevropa Komissiyasi 2016-yilda iste'molchilar va treyderlarga onlayn xaridlar bo'yicha nizolarni hal qilishda yordam berish uchun nizolarni hal qilish platformasini ishga tushirdi [12]. O'zbekiston Respublikasi iste'molchilar munosabatlari tartibga soluvchi "Elektron tijorat to'g'risida", "Reklama to'g'risida" va "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonunlari va Fuqarolik kodeksida nizolarni hal qilish faqat sud orqali hal qilish mumkinligi ko'rsatadi. Yuqoridagi nizolar hal qilishning zamonaviy usullari hali tartibga solinmagan.

Bundan tashqari, transchegaraviy elektron tijorat turli yurisdiksiyalardagi iste'molchilar va korxonalarni birlashtiradi va shuning uchun iste'molchilar uchun quyidagi maxsus muammolarni keltirib chiqaradi:

- I. Notanish brendlar bilan notanish tilda ishlash;
- II. Ta'riflangan yoki buyurtma qilingan mahsulotni olishda ishonch yo'qligi (masalan, qalbaki yoki firibgarlik);
- III. yashirin xarajatlar, shu jumladan bojxona to'lovlari va valyuta bilan bog'liq konvertatsiya qilish, shuningdek jo'natish yoki yetkazib berish;
- IV. mahsulotlarning mahalliy standartlarga muvofiqligi;
- V. sotuvchining yurisdiksiyasi tomonidan taqdim etilgan himoyalar, to'lovlar haqida aniqlik yo'qligi [13].

Iste'molchilar transchegaraviy bitim bo'yicha nizo vujudga kelganda, amaldagi qonunchilik va yurisdiksiya ko'pincha muammo hisoblanadi. Shu sababli, transchegaraviy elektron tijoratda yurisdiksiyaviy masalalarni hal qilish, shuningdek, bu borada umumiy tushunishni rivojlantirish uchun xalqaro maslahatlashuvlar va hamkorlikka ehtiyoj bor. Elektron tijoratda yurisdiksiya masalalari O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida" Qonunida aniq bir norma belgilanmagan. Bu esa o'z navbatida nizo adolatli hal qilish imkoniyatidan taraflarni mahrum qiladi.

Maqola tahlilida O'zbekiston Respublikasida elektron tijorat sohasida yuqorida ko'rsatib o'tilgan tartibga solinmagan va hal qilinishi lozim bo'lgan holatlar mavjud. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida" 2022-yil 29-sentabrdagi Qonuni bizning nazarimizda ushbu qonun faqat davlat hududidagi huquqiy munosabatlar uchun ya'ni

chet el element ishtirok etmaydigan munosabatlarni qamrab olmagan holda qo'llanadi, chunki, ushbu Qonuning 14-moddasida elektron tijoratda tuziladigan shartnomalar O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ushbu Qonun va O'zbekiston Respublikasining boshqa qonunchilik hujjati talablariga muvofiq bo'lishi kerak degan qoida mavjud. Xalqaro elektron xaridlar xalqaro huquq asosida faoliyati amalga oshiradi bu esa, xar doim ham uni O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga to'g'ri kelmasligi mumkin. Bundan tashqari ushbu Qonuning 21-moddasida shartnoma shartlari aniq, tushunarli shaklda davlat tilida shakllantirilishi kerak. Zarur bo'lganda ular davlat tili bilan bir vaqtda taraflar uchun qulay bo'lgan boshqa tillarda ham tuzilishi mumkinligi to'g'risidagi qoida ham ushbu qonuning xalqaro xususiyati mavjud emasligini ko'rsatadi. Chunki xalqaroni elektron tijoratda til bo'yicha hech qanday cheklov mavjud emas, tovarlar va xizmatlar odatda ingliz tilida ko'rsatiladi.

Xulasa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ko'rsatib o'tilgan kamchiliklar bizning narazimizda quydagilar asosida o'z yechimi topishi mumkin:

O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonuning 3-moddasida berilgan elektron tijorat ta'rifini quydagicha jumla bilan to'ldirish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz, ya'ni elektron tijorat — tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tadbirkorlik faoliyati doirasida axborot tizimlaridan foydalangan holda elektron savdo maydonchasi orqali sotib olish yoki sotish, yetkazib berish, kredit, shartlarda moliyalashtirish, moliyaviy javobgarlikni o'z ichiga olgan huquq va majburiyatlardir. Bu ta'rif orqali zamonaviy rivojlanayotgan raqamli bozorga mos hisoblanib, bu orqali ushbu xizmatlarda iste'molchilarni huquqlari himoya qilishni samaradorligini oshiradi. Bundan tashqari sudlarda qonunni qo'llash amaliyoti rivojlantiradi.

O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonuning 24-moddasida 2-qismida "savdo maydonchalarining operatorlari, to'lov xizmatlarini yetkazib beruvchilar va tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib berish xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar o'z axborot tizimlariga yoki bank hisobvaraqlariga "eskrou" xizmatini joriy etishi mumkin" to'g'risidagi ixtiyoriy huquqni majburiyatga o'zgartirish ya'ni "eskrou" xizmatini joriy qilish shart qilib belgilash. Buning natijasida iste'molchilar sifatsiz, but bo'lmagan tovarlar uchun amalga oshirgan to'lovni hech qanday to'siqlarsiz qaytarish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi transchegaraviy elektron tijoratda tadbirkor (sotuvchi, yetkazib beruvchi)lar va iste'molchilar uchun o'zlarini huquqlarini himoya qilish va majburiyatlarni bajarish bo'yicha amaliyotda foydalana oladigan tavsiyalar ishlab chiqish. Ishlab chiqilishi lozim bo'lgan tavsiyalar natijasida iste'molchi va tadbirkor qaysi holatda qoida buzilishi mumkinligi ongli ravishda tushinib yetadi.

Iqriboslar/Snocki/ References:

1. The Principles of the Consumer Right Protection in Electronic Trade: A Comparative Law Analysis Elena Anatolyevna Kirillova, Elena Anatolyevna Shergunova, Elena Stepanovna Ustinovich, Nikolay Nikolaevich Nadezhin, Lyubov Borisovna Sitdikova <https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/2540>
2. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 29-sentabrdagi "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonuni 30.09.2022-y., 03/22/792/0870-son <https://lex.uz/docs/-6213382>
3. The Principles of the Consumer Right Protection in Electronic Trade: A Comparative Law Analysis Elena Anatolyevna Kirillova, Elena Anatolyevna Shergunova, Elena Stepanovna Ustinovich, Nikolay Nikolaevich Nadezhin, Lyubov Borisovna Sitdikova <https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/2540>
4. The Principles of the Consumer Right Protection in Electronic Trade: A Comparative Law Analysis Elena Anatolyevna Kirillova, Elena Anatolyevna Shergunova, Elena Stepanovna Ustinovich, Nikolay Nikolaevich Nadezhin, Lyubov Borisovna Sitdikova <https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/2540>
5. Trade and Development Board Trade and Development Commission Intergovernmental Group of Experts on Consumer Protection Law and Policy Second session Geneva, 3–4 July 2017 https://unctad.org/system/files/official-document/cicplpd7_en.pdf

6. <https://www.ftc.gov/enforcement/statutes/federal-trade-commission-act>
7. Trade and Development Board Trade and Development Commission Intergovernmental Group of Experts on Consumer Protection Law and Policy Second session Geneva, 3–4 July 2017 https://unctad.org/system/files/official-document/cicplpd7_en.pdf
8. Trade and Development Board Trade and Development Commission Intergovernmental Group of Experts on Consumer Protection Law and Policy Second session Geneva, 3–4 July 2017 https://unctad.org/system/files/official-document/cicplpd7_en.pdf
9. Y Yu, 2016, Escrow in e-commerce, presented at the seventh meeting of the UNCTAD Research Partnership Platform, Geneva, 19 October, available at <http://unctad.org/en/Pages/MeetingDetails.aspx?meetingid=1157> (accessed 18 April 2017). Consumer protection in electronic commerce Note by the UNCTAD secretariat Geneva, 3–4 July 2017
10. Trade and Development Board Trade and Development Commission Intergovernmental Group of Experts on Consumer Protection Law and Policy Second session Geneva, 3–4 July 2017 (<http://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm>)
11. Trade and Development Board Trade and Development Commission Intergovernmental Group of Experts on Consumer Protection Law and Policy Second session Geneva, 3–4 July 2017 (<http://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm>)
12. Richard J. Lipsey, *E-Commerce and Consumer Rights in the Digital Economy* (2020).